

O'zbekiston Respublikasi davlat xaridlarini amalga oshirishning nazorat tizimi

Charos Ro'zimurodova
abdulakhatovacharos@gmail.com

Ilmiy rahbar: N.Xaydarov
TMI

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat xaridlarining mamlakat iqtisodiy taraqqiyotida zarurligi, davlat xaridlarini tartibga soluvchi huquqiy-normativ hujjatlar hamda davlat xaridlari jarayoning shaffofligi va to'g'ri o'tqazilishi ustidan nazorat tizimini amalga oshirish mexanizmi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: davlat xaridlari, vakolatli organlar, byudjet buyurtmachisi, korporativ buyurtmachi, xarid tizimi, xaridlar ustidan nazorat

The control system of public procurement implementation of the Republic of Uzbekistan

Charos Ruzimurodova
abdulakhatovacharos@gmail.com

Scientific leader: N.Khaidarov
TFI

Abstract: This article describes the necessity of public procurement in the economic development of the country, legal and regulatory documents regulating public procurement, and the mechanism of implementation of the control system over the transparency and proper implementation of the public procurement process.

Keywords: public procurement, authorized bodies, budget customer, corporate customer, procurement system, procurement control

Davlat xaridi davlat organlarining funksiyasini bajarishi uchun qiladigan xarajatlarning asosiy qismini tashkil etib, milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va investitsiya oqimini ta'minlash uchun ham qulay shart-sharoitlar shakllanishining muhim omillaridan biri bo'lib kelmoqda. Davlat xaridlari - davlat buyurtmachilarining ehtiyojlari uchun kerak bo'lgan tovarlar, ishlar va xizmatlarni belgilangan tartib-taomillar asosida sotib olish jarayonidir.

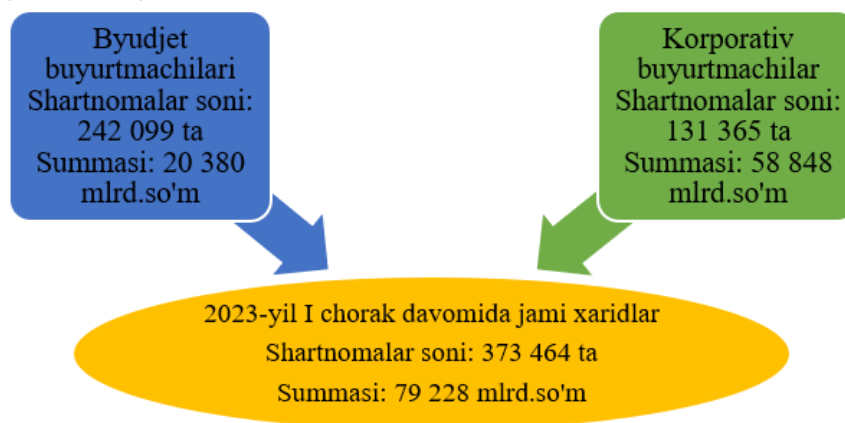
Davlat xaridlarining subyektlari - bu davlat xaridlari tizimida ishtirok etuvchi subyektlari hisoblanadi va ular tarkibini quyidagilar ikki yirik guruhga bo'lishimiz

mumkun: byudjet va korporativ buyurtmachilar.

Byudjet buyurtmachilari -bu davlat organlari va muassasalari(vazirliklar, sud, prokuratura, hokimiyat va h.k); byudjet tashkilotlari (maktabgacha ta'lim muassasalari, maktablar va h.k); xarid qilish tartib-taomillarini amalga oshirish uchun yo'naltiriladigan byudjet mablag'larini oluvchilar (muzeylar, siyosiy partiyalar, ilmiy - tadqiqot institutlari va h.k); davlat maqsadli jamg'armalari (pensiya jamg'armasi, Tiklanishva taraqqiyot jamg'armasi va h.k); byudjet tashkilotlarida tashkil etilgan boshqa jamg'armalar ular sirasiga kiradi.

Korporativ buyurtmachilar -bu davlat korxonalari ("Toshkent Metropoliteni" davlat unitar korxonasi, "Davlat belgisi" davlat unitar korxonasi va h.k); ustav fondida davlat ulushi 50 foiz va undan ortiq bo'lgan yuridik shaxslar (O'zbekneftgaz AJ, O'zbekiston temir yo'llari AJ va h.k); ustav fondida davlat korxonalari va ustav kapitalida davlat ulushi 50 foiz va undan ortiq bo'lgan yuridik shaxslarning ulushi jami 50 foiz va undan ortiq bo'lgan yuridik shaxslar (UzAuto PV, Energo Res MCHJ va h.k).

2023-yil I choragi bo'yicha jami 79 228 mlrd.so'm miqdordagi davlat xaridlari amalga oshirilgan.¹ Unga ko'ra;

1-rasm. Davlat buyurtmachilari tomonidan amalga oshirilgan xaridlar².

Bundan tashqari, davlat xaridi investitsiya salohiyatini samarali taqsimlash va davlat uchun strategik ahamiyatli bo'lgan tarmoqlarning rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratilishi, shuningdek, ilmiy tadqiqotlarni o'tkazish va natijalarini ishlab chiqarish jarayonlariga jalb qilishning muhim vositasi hisonlanadi. Shuning uchun davlat xaridlarini tashkil etish bilan bog'liq muammolar doim dolzarb bo'lib, barcha davlatlarda davlat xaridi tizimini takomillashtirishga qaratilgan uzviy va davomli chora-tadbirlar amalga oshirib kelmoqda. O'zbekiston Respublikasida Davlat xaridini tashkil etish va tartibga solishning qator huquqiy-normativ hujjatlari qabul qilingan. Bu qonun hujjatlari orqali davlat byudjeti xarajatlarining shuningdek ustavida davlat ulushi bor korxonalar mablag'larining samarali va maqsadli sarflanishi orqali

¹ <https://www.imf.uz/> (Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy sayti) ma'lumotlari asosida

² <https://www.imf.uz/> (Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy sayti) ma'lumotlari asosida mualliflar tomonidan tuzilgan

ularning shaffofligi ta'minlanadi. O'z navbatida davlat xaridlari tizimida zamonaviy shakl va tartib taomillarini ishlab chiqish hayotiy zaruratga aylanib kelmoqda. Davlat xaridlarini takomillashuvi ushbu sohaning mukammal qonunchilik bazasini yaratishga shuningdek uni xalqaro tajribaga mos ravishda rivojlantirishga ham bevosita bog'liqdir.

O'zbekiston Respublikasida davlat xaridlarini shaffof va to'g'ri amalga oshirish hamda uning ustidan kuchaytirilgan nazorat tizimi o'rnatilish jarayonida 2021-yil 22-apreldagi O'RQ-684-sonli yangi tahrirda qabul qilingan "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonun asosiy huquqiy-normativ hisoblanadi.

Mazkur Qonunning yangi tahrirda qabul qilgan qonun hujjatdan ko'zlangan maqsad kichik biznes tadbirkorlik subyektlarini davlat xaridlari tizimiga keng miqyosda jalb qilish va ularga imtiyoz hamda imkoniyatlar yaratib berish hisoblangan. Bunga ko'ra yildan-yilga davlat xaridlari tizimida muvaffaqiyatli tuzilgan shartnomalar soni oshib borgan bu mamlakat iqtisodiy taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shib bormoqda³.

1-jadval

2022-yil oxiri va 2023-yil boshlari boyicha amalga oshirilgan davlat xaridlari⁴

Byudjet buyurtmachilari tomonidan amalga oshirilgan xaridlar to'g'risidagi ma'lumot		Elektron do'kon	Boshlang'ich narxni pasaytirish uchun o'tqaziladigan auksion	Eng yaxshi taklifni tanlash	Elektron tender
2022-yil noyabr oyi	dona	57 887	3 447	5 515	189
	mlrd.so'm	410,523	64,398	1 105,513	855,243
2022-yil dekabr oyi	dona	79 866	3 376	7 695	404
	mlrd.so'm	608,793	82,029	1 697,225	1 397,603
2023-yil yanvar oyi	dona	20 969	725	932	1
	mlrd.so'm	169,788	8,408	126,487	26,382
2023-yil fevral oyi	dona	39 006	1 895	2 103	521
	mlrd.so'm	234,190	25,522	203,037	107,512

Yuqoridagi jadvalda 2022-yil oxirlari va 2023-yil boshlarida amalga oshirilgan xaridlari soni va miqdori haqida ma'lumot berilgan.

Davlat xaridlari tizimining qonuniy asoslarining zarurligini quyidagicha ifodalash mumkin:

- davlat xarajatlarning kattagina qismi davlat xaridlari orqali amalga oshirilib, bunday xaridlar iqtisodiyotga bevosita ta'sir ko'rsatadi;

- davlat xaridlarini oqilona amalga oshirilishini hamda yuqori samaradorligini ta'minlash iqtisodiyot uchun juda muhimdir;

- davlat xaridi davlatning iqtisodiyotni tartibga soluvchi muhim richagi hisoblanadi.

³ 2021-yil 22-apreldagi O'RQ-684-sonli yangi tahrirda qabul qilingan "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonun

⁴ <https://www.imf.uz/> (Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy sayti) ma'lumotlari asosida mualliflar tomonidan tuzilgan

Davlat xaridlari sohasidagi nazorat ko'rilayotgan sohada qonun hujjatlari talablari buzilishining oldini olish, uni aniqlash va chek qo'yishga qaratilgan chora tadbirlar tizimidan iborat bo'ladi.

Qonun hujjatlarida belgilangan tartibda statistik, boshqa axborotni taqqoslash shuningdek tahlil qilish orqali amalga oshiriladigan tekshiruvlar davlat organlarining davlat xaridlari to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etishi ustidan nazorat qilishning asosiy shakli hisoblanadi.

Qonunning va davlat xaridlari sohasidagi boshqa normativ-huquqiy hujjatlarning to'g'ri qo'llanilishi ustidan davlat nazoratini quyidagilar davlat organlarining vakolatlari doirasida amalga oshiriladi⁵:

- O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi;
- O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi;
- O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi;
- O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi;
- O'zbekiston Respublikasi Monopoliyaga qarshi kurashish qo'mitasi;
- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.

O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi davlat buyurtmachilari tomonidan amalga oshirilgan davlat xaridlarini auditdan o'tkazib va yakuniy audit xulosalarni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga har yilning yakuni bo'yicha taqdim etiladigan hisobotida ko'rsatadi, shu bilan birga bu haqida belgilangan muddatlarda ochiq axborot manbalariga joylashtirib boradi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi davlat xaridlari sohasida davlat siyosati shakllanishi hamda amalga oshirilishini ta'minlaydi. Qolaversa, davlat xaridlari sohasida budjet tizimi budjetlari mablag'laridan to'g'ri foydalanish, xarid qilish tartib-taomillari turlarini rivojlantirish, ularning qo'llanilishini kengaytirish, shuningdek tadbirkorlik sub'ektlarining keng ishtirokini ta'minlash yuzasidan choralar ko'rib boradi.

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi davlat xaridlari sohasidagi quyidagi vakolatlarga ega:

- davlat xaridlari sohasida davlat tomonidan tartibga solidi va davlat siyosatini amalga oshiradi;
- davlat xaridlari sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarning bajarilishi ustidan monitoring, nazoratni amalga oshiradi;
- davlat xaridlari sohasida xarid qilish va korrupsiyaga qarshi kurashish standartlari bo'yicha sertifikatlashtirish tizimini joriy etishga doir takliflarni ishlab chiqadi va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga ko'rib chiqish uchun kiritadi va boshqa o'ziga yuklatilgan vakolatlarni bajarib boradi.

⁵ O'roqov U.Yu. Davlat xaridi. O'quv qo'llanma.T.:«Nihol print» OK, 2022.

Davlat xaridlari to'g'risidagi Qonunning⁶ va davlat xaridlari sohasidagi boshqa qonunchilik hujjatlarining to'g'ri qo'llanilishi ustidan davlat nazoratini qonunchilikka muvofiq boshqa vakolatli davlat organlari ham o'z vakolatlari doirasida amalga oshiradi.

Davlat xaridlari sohasini davlat tomonidan tartibga solishning asosiy maqsadlari quyidagilardir:

- davlatning strategik maqsadlari va vazifalariga erishish;
- davlat buyurtmachilarining tovarlarga (ishlar va xizmatlarga) bo'lgan ehtiyojlarini ta'minlash;
- O'zbekiston Respublikasining Investitsiya dasturini bajarish;
- davlatning ijtimoiy vazifalarga yechim topish funksiyalarini bajarish;
- davlat xizmatlarini ko'rsatish uchun davlat xaridlari sub'ektlariga qulay shart-sharoit shakllantirishdan, shuningdek davlat xaridlarini amalga oshirishda korrupsiyaga va qonunchilikning boshqa ko'rinishda buzilishlariga qarshi kurashishdan iborat.

Yuqorida keltirilgan ta'riflar va aytib o'tiganlardan xulosa sifatida aytish mumkinki, davlat xaridi bu - davlatning funktsiya va vazifalarini ta'minlash uchun zarur bo'lgan tovar (ish va xizmatlar)ni davlat mablag'lari va kreditlari hisobidan sotib olinish hisoblanadi. Davlat xaridining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati shundaki, davlat sektorining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojida alohida roldan kelib chiqib, uning uzluksiz va samarali faoliyati uchun zarur tovarlar, xizmatlar va ishlar bilan o'z vaqtida ta'minlanishini amalga oshiruvchi mexanizmdir.

Mamlakat iqtisodiyoti taraqqiyotida davlat xaridlari muhim ahamiyat kasb etadi. Bunga asosiy sabab, byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining salmoqli qismi davlat xaridlari tizimi orqali qayta taqsimlanishidir. Shu nuqtai nazardan, davlat xaridlarini tartibga solish orqali iqtisodiyotning qaysidir sektorini taraqqiy etishiga erishish, umuman olganda, iqtisodiyotni samarali tartibga solishda foydalanib kelinmoqda. Davlat xaridi tizimini oqilona tashkil etish, savdolar jarayonini takomillashtirish davlat xaridlarining yanada mukammal, ochiq va shaffof bo'lishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat xaridlari to'g'risida"gi O'RQ-684-son Qonuni. 22.04.2021 yil

2. O'zbekiston Respublikasining Budget kodeksi // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2014-yil.

3. Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 20 maydagi 276-son qarori bilan tasdiqlangan "Davlat xaridlarini amalga oshirish bilan bog'liq tartib-taomillarini tashkil etish va o'tkazish tartibi to'g'risida"gi Nizom

⁶ 2021-yil 22-apreldagi O'RQ-684-sonli yangi tahrirda qabul qilingan "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonun

4. "O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlarining samaradorligini yanada oshirish va davlat moliyaviy nazorati organlari faoliyatini takomillashtirish to'g'risida"gi Prezident qarori PQ-128-son, 14.02.2022 yil.
5. N Xaydarov. Soliqlar va soliqqa tortish masalalari. O'quv qo'llanma. Toshkent: Akademiya. 2007
6. N Xaydarov. Davlat moliyasini boshkarish. T.:«Akademiya, 2005
7. GG Nazarova, NX Haydarov. International economic relations. - Educational Manual. TDIU, 2005
8. T Malikov, N Xaydarov. Davlat byudjeti - T.:“IQTISOD-MOLIYA, 2007
9. GG Nazarova, NX Xaydarov, M Akbarov. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar. - T.: MChJ “RAM-S, 2007
10. Haydarov N T. Malikov-Byudjet: tizimi, tuzilmasi, jarayoni. O'quv qo'llanma. 2007.
11. U O'roqov. O'zbekistonda davlat xaridlari tizimini takomillashtirish masalalari. 2014
12. U O'roqov. Davlat xaridlari tizimida elektron xaridlar hajmini oshirish masalalari. 2021Uchqun O'roqov, Ulugbek Sharipjon O'g'li. Hadli kelishuv tartib-taomili orqali davlat xaridlarini amalga oshirish tartibi. - Science and Education, 2023
13. U Yu O'roqov. Davlat xaridi. - O'quv qo'llanma. T.:«Nihol print» OK, 2022
14. Uchqun Yunusovich O'roqov, Odiljon Sheraliyevich Olimboyev. O'zbekistonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish va moliyalashtirish masalalari. - Science and Education, 2022
15. Uchqun O'roqov, Javohir Yomg'Irov. Davlat xaridlarini tashkil etish modellari: afzalliklari va kamchiliklari. - Science and Education, 2022
16. U O'roqov. Byudjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlash yo'llari. -2017
17. U O'roqov. G'aznachilik tizimida byudjet mablag'laridan samarali foydalanish masalalari. - 2017.
18. <http://www.imf.uz> -O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot Moliya Vazirligi sayti.
19. <http://www.lex.uz> -O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami.